

<i>Rodzaj dokumentu:</i>	Materiał dodatkowy
<i>Zagadnienie:</i>	Kompozycja wypowiedzi. Struktura i spójność w wypracowaniu maturalnym
<i>Egzamin:</i>	Egzamin maturalny
<i>Przedmiot:</i>	Język polski
<i>Poziom egzaminu:</i>	Podstawowy
<i>Adresaci dokumentu:</i>	Nauczyciele języka polskiego Uczniowie szkół ponadpodstawowych
<i>Data publikacji dokumentu:</i>	8 listopada 2022 r.

Zespół redakcyjny:

dr Renata Bryzek (UPH Siedlce)
dr Wioletta Kozak (CKE)
Agnieszka Romerowicz (CKE)
Wioletta Łakoma-Sabat (CKE)

Recenzenci:

dr Tomasz Karpowicz (UW)
dr Marcin Smolik (CKE)
dr Romana Patyk (OKE w Jaworznie)
Teresa Bulska-Leśniak (OKE w Krakowie)
Zbigniew Kosiński (OKE w Łomży)
Sławomira Wójcik (OKE w Łodzi)
dr Mariusz Chołody (OKE w Poznaniu)
Grzegorz Sawa (OKE w Warszawie)
Beata Kwapińska (OKE we Wrocławiu)

Materiał został opracowany przez Centralną Komisję Egzaminacyjną we współpracy z okręgowymi komisjami egzaminacyjnymi.

Centralna Komisja Egzaminacyjna
ul. Józefa Lewartowskiego 6, 00-190 Warszawa
tel. 22 536 65 00
sekretariat@cke.gov.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
w Gdańsku
ul. Na Stoku 49, 80-874 Gdańsk
tel. 58 320 55 90
komisja@oke.gda.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
w Jaworznie
ul. Adama Mickiewicza 4, 43-600 Jaworzno
tel. 32 616 33 99
oke@oke.jaworzno.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
w Krakowie
os. Szkolne 37, 31-978 Kraków
tel. 12 683 21 99
oke@oke.krakow.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łomży
al. Legionów 9, 18-400 Łomża
tel. 86 473 71 20
sekretariat@oke.lomza.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łodzi
ul. Ksawerego Praussa 4, 94-203 Łódź
tel. 42 634 91 33
sekretariat@lodz.oke.gov.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Poznaniu
ul. Gronowa 22, 61-655 Poznań
tel. 61 854 01 60
sekretariat@oke.poznan.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
w Warszawie
pl. Europejski 3, 00-844 Warszawa
tel. 22 457 03 35
info@oke.waw.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna we
Wrocławiu
ul. Tadeusza Zielińskiego 57, 53-533 Wrocław
tel. 71 785 18 94
sekretariat@oke.wroc.pl

Kompozycja wypowiedzi: struktura

1. Wprowadzenie

Przeanalizujemy poniższe definicje związane z kompozycją wypowiedzi w zakresie struktury.

zamysł kompozycyjny zamysł kompozycyjny to ogólny zamysł, wybór najwłaściwszej ramy dla myśli
E. Dutka, *Kompozycja jako problem (nie tylko) retoryczny*, [w:] *Retoryka*, red. M. Barłowska, A. Budzyńska-Daca, P. Wilczek

kompozycja wypowiedzi kompozycja wypowiedzi to budowa wypowiedzi językowej, układ jej części składowych
E. Wolańska, *Kompozycja i spójność wypowiedzi językowej. Strategiczne pozycje tekstowe*, [w:] *Praktyczna stylistyka nie tylko dla polonistów*, red. E. Bańkowska, A. Mikołajczuk

struktura wypowiedzi struktura wypowiedzi to układ i wzajemne relacje elementów stanowiących całość
www.sjp.pwn.pl

Każdy tekst ma [...] strukturę: między poszczególnymi jego elementami występują związki przekształcające linearnie znaki językowe w uporządkowany, zhierarchizowany komunikat.

D. Zdunkiewicz-Jedynak, *Wykłady ze stylistyki*

2. Struktura wypowiedzi – wymagania z podstawy programowej

W **podstawie programowej** szkoły podstawowej i ponadpodstawowej ujęto zapisy określające wymagania w zakresie **struktury tekstu**.

Szkoła podstawowa

II etap edukacyjny: klasy IV–VIII

Cele kształcenia – wymagania ogólne

II. Kształcenie językowe.

6. Rozwijanie wiedzy o **elementach składowych wypowiedzi ustnych i pisemnych** oraz ich funkcjach **w strukturze tekstów** i w komunikowaniu się.

III. Tworzenie wypowiedzi

2. Rozwijanie umiejętności wypowiedzania się w określonych formach wypowiedzi ustnych i pisemnych.

6. Poznawanie podstawowych zasad retoryki, w szczególności argumentowania [...].

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Klasy IV–VI

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

3) dostrzega **relacje między częściami wypowiedzi** (np. tytuł, wstęp, rozwinięcie, zakończenie).

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- 3) tworzy logiczną, semantycznie pełną i uporządkowaną wypowiedź, stosując odpowiednią do danej formy gatunkowej kompozycję i układ graficzny; rozumie rolę akapitów w tworzeniu całości myślowej wypowiedzi;
- 5) zna zasady budowania akapitów.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 3) tworzy **plan odtwórczy i twórczy tekstu**.

Klasy VII i VIII

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 2) porządkuje informacje w zależności od ich funkcji w przekazie.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- 2) gromadzi i porządkuje materiał rzeczowy potrzebny do tworzenia wypowiedzi; redaguje **plan kompozycyjny** własnej wypowiedzi;
- 3) tworzy wypowiedź, stosując odpowiednią dla danej formy gatunkowej **kompozycję** [...]; rozumie **rolę akapitów** jako spójnych całości myślowych w tworzeniu wypowiedzi pisemnych oraz stosuje rytm akapitowy (przeplatanie akapitów dłuższych i krótszych);
- 6) przeprowadza **wnioskowanie** jako element wywodu argumentacyjnego.

III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum

Zakres podstawowy i rozszerzony

Cele kształcenia – wymagania ogólne

III. Tworzenie wypowiedzi.

4. Doskonalenie umiejętności retorycznych, w szczególności zasad tworzenia **wypowiedzi spójnych, logicznych** oraz **stosowania kompozycji odpowiedniej dla danej formy gatunkowej**.
5. Rozwijanie umiejętności **tworzenia tekstów o wyższym stopniu złożoności**.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

ZAKRES PODSTAWOWY	ZAKRES ROZSZERZONY
I. Kształcenie literackie i kulturowe.	
2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:	
1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;	spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto: 1) analizuje strukturę eseju : odczytuje zawarte w nim sensory, sposób prowadzenia wywodu , charakterystyczne cechy stylu.
2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację.	
III. Tworzenie wypowiedzi.	
1. Elementy retoryki. Uczeń:	
3) rozumie i stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa) ;	spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach.	2) stosuje różne typy dowodzenia w wypowiedzi (indukcyjne, dedukcyjne, sylogizmy) .
2. Mówienie i pisanie. Uczeń:	
2) buduje wypowiedź w sposób świadomy , ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki ; 6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym , referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny , definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca; 8) tworzy plan kompozycyjny i dekompozycyjny tekstów o charakterze argumentacyjnym ; 9) stosuje retoryczne zasady kompozycyjne w tworzeniu własnego tekstu [...] ; 10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu sformułowanych sądów .	spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach: esej, interpretacja porównawcza, reportaż, felieton .

3. Struktura w wypracowaniu maturalnym – zapisy w *Informatorze*¹

W wypracowaniu maturalnym ocena struktury wypowiedzi to element kryterium *Kompozycja wypowiedzi: 3a. Struktura wypowiedzi*.

Egzaminator sprawdzający wypracowanie zdającego będzie w kryterium *struktura wypowiedzi* oceniał, czy:

- kompozycja wypowiedzi jest funkcjonalna, tzn. czy układ i sposób przedstawienia treści pomaga w zrozumieniu wypowiedzi
- podział wypowiedzi – zarówno w skali ogólnej (wstęp, część zasadnicza, zakończenie), jak i w zakresie struktury akapitów – jest poprawny i funkcjonalny.

Poniżej przedstawiono kryteria oceniania zamieszczone w *Informatorze*.

¹ [Informator o egzaminie maturalnym z języka polskiego jako przedmiotu obowiązkowego od roku szkolnego 2022/2023](#) (s. 37–38).

Uporządkowanie elementów treściowych wypowiedzi	Podział wypowiedzi	Liczba punktów	
Elementy treściowe wypowiedzi w całości lub w przeważającej części pracy są zorganizowane problemowo.	Poprawny zarówno w skali ogólnej (wstęp, część zasadnicza, zakończenie), jak i w zakresie struktury akapitów; sposób podziału tekstu pomaga w zrozumieniu tez zdającego. Dopuszczalna 1 usterka.	3 pkt	A
	Usterki w podziale tekstu w skali ogólnej (wstęp, część zasadnicza, zakończenie) ALBO w zakresie struktury akapitów.	2 pkt	B
	Usterki w podziale tekstu w skali ogólnej (wstęp, część zasadnicza, zakończenie) ORAZ w zakresie struktury akapitów.	1 pkt	C
<ul style="list-style-type: none"> • W pracy podjęta jest próba organizacji elementów treściowych wypowiedzi problemowo. • Elementy treściowe wypowiedzi zorganizowane w pracy częściowo problemowo, częściowo wyłącznie pod względem formalnym. • Elementy treściowe wypowiedzi w całości lub w przeważającej części pracy zorganizowane wyłącznie pod względem formalnym, np. wg kolejno omawianych tekstów literackich. 	Poprawny zarówno w skali ogólnej (wstęp, część zasadnicza, zakończenie), jak i w zakresie struktury akapitów; sposób podziału tekstu pomaga w zrozumieniu tez zdającego. Dopuszczalna 1 usterka.	2 pkt	D
	Usterki w podziale tekstu w skali ogólnej (wstęp, część zasadnicza, zakończenie) ALBO w zakresie struktury akapitów.	1 pkt	E
	Usterki w podziale tekstu w skali ogólnej (wstęp, część zasadnicza, zakończenie) ORAZ w zakresie struktury akapitów.	0 pkt	F
Elementy treściowe wypowiedzi niezorganizowane; wypowiedź stanowi zbiór w znacznej mierze niezależnych elementów.		0 pkt	G

Przede wszystkim należy wyjaśnić, co to znaczy, że elementy treściowe są w całości lub w przeważającej części wypracowania ułożone **problemowo**.

Elementy treściowe wypowiedzi to – najogólniej rzecz ujmując – „bloki”, na które podzielone jest wypracowanie (w najprostszej formie: **wstęp – część zasadnicza (rozwińcie) – zakończenie**, ale część zasadnicza zazwyczaj jest dzielona na kolejne „bloki”, tj. **akapity**).

Elementy treściowe wypowiedzi są zorganizowane problemowo (w toku problemowym), jeżeli w każdym z **akapitów** części zasadniczej wypracowania omówiono np. **jeden aspekt tematu**. Omawiając wybrany aspekt, zdający przywołuje argumenty i przykłady z różnych tekstów literackich, wzbogacone wybranymi kontekstami. Czynnikiem organizującym dany „blok” jest **problem**, a nie – dany tekst literacki.

4. Etapy pracy nad tekstem

Etap 1.

Przeanalizuj poniższy temat wypracowania.

Miłość – inspiruje, ale czasem podcina skrzydła.

Podstawowym motywem w tym temacie jest **miłość**.

Temat zawiera dwa aspekty: **inspiracje** i **podcinanie skrzydeł**.

Uwaga: Przedstawione poniżej propozycje przygotowania mapy myśli i planu kompozycyjnego nie są obowiązkowe przy pisaniu wypracowania, ale pomagają przy redagowaniu tekstu, ponieważ gdy konstruuje się schemat²:

- można zobrazować zawartość przyszłego tekstu i jego strukturę
- lepiej dostrzega się poszczególne części i powiązania między nimi (lub brak takich powiązań – wtedy trzeba schemat uzupełnić lub zrezygnować z danej części)
- dostrzega się luki (okazuje się, że brakuje jakiejś niezbędnej części materiału)
- dostrzega się nadmiar (jakieś elementy np. aspekty zagadnienia nie mieszczą się w zaplanowanej części lub nie ma do nich odpowiednich przykładów – wtedy należy je usunąć).

Oczywiście każdy schemat / plan kompozycyjny nie jest jeszcze tekstem i może być w trakcie pisania wypracowania zmieniany. Stanowi jednak punkt wyjścia i ułatwia dalszą pracę.

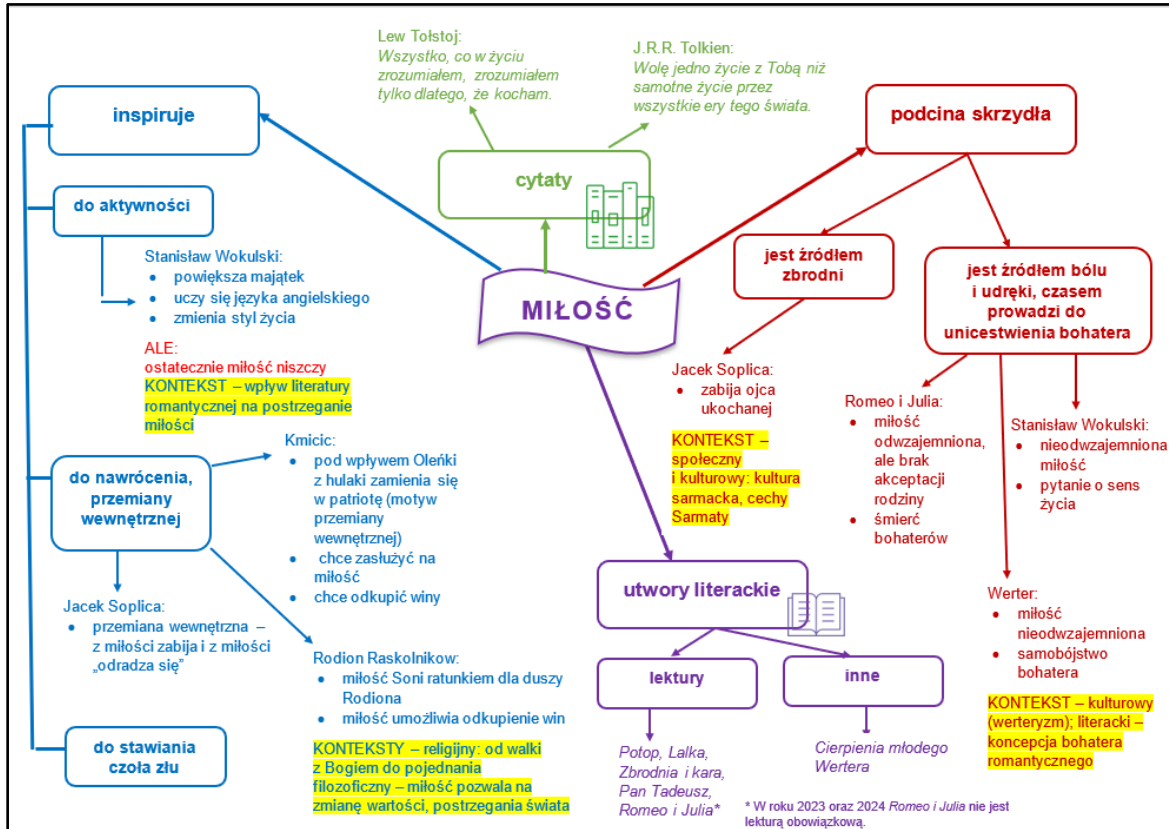
Sporządzenie planu warto rozpocząć od zapisania na kartce (w arkuszu egzaminacyjnym – w brudnopisie) wszystkiego, co w związku z tematem się kojarzy. Nie należy wtedy zwracać uwagi na porządek i precyzję zapisów. Powstanie wówczas mapa myśli ilustrująca pomysły związane z tematem wypracowania (etap 2.).

Następnie porządkujemy materiał, odrzucamy to, co nie pasuje, czego nie wykorzystamy (etap 3.), a to, co pozostaje, układamy w odpowiedniej kolejności (etap 4.).

² Joanna Maćkiewicz, *Jak dobrze pisać. Od myśli do tekstu*, Warszawa 2010, s. 27.

Etap 2.

Stwórz mapę myśli, brulionowy zapis wszystkiego, co kojarzy się z tematem wypracowania:
Miłość – inspiruje, ale czasem podcina skrzydła.

Etap 3.

Ten etap polega na analizie i selekcji zgromadzonego materiału.

Na przykładowej mapie myśli, przedstawionej powyżej, znalazło się 5 problemów rozwijających oba aspekty miłości oraz 6 utworów literackich. Musisz zatem zdecydować, które problemy będziesz omawiać, z których zrezygnujesz.

Ponadto musisz wybrać te przykłady z utworów literackich, które:

- będziesz szeroko omawiać (pamiętaj, że musisz odnieść się do **dwóch** utworów, z których jeden jest lekturą obowiązkową)
- będą stanowiły kontekst (nie muszą być szczegółowo omówione).

Wyniki analizy

1. Z 5 problemów zostawiam 3:
 - a) miłość jako inspiracja do aktywności
 - b) miłość jako inspiracja do nawrócenia, przemiany wewnętrznej
 - c) miłość, która podcina skrzydła – jest źródłem bólu i udręki, czasem prowadzi do unicestwienia bohatera.
2. Rezygnuję z dwóch problemów:

- a) miłość jako inspiracja do stawiania czoła złu – brak odpowiedniego przykładu literackiego
 - b) miłość, która podcina skrzydła – jest źródłem zbrodni, przykład Jacka Soplicy byłby omawiany po raz kolejny.
3. Wybieram dwa utwory literackie, które pomogą mi zrealizować temat: powieści *Lalka* oraz *Zbrodnia i kara*.
 4. Wybieram dwa utwory literackie, które wykorzystam jako konteksty: *Potop* i *Cierpienia młodego Wertera*.

Etap 4.

Konstruowanie planu kompozycyjnego – to efekt porządkowania tego wszystkiego, co zawierała mapa myśli.

Oto przykład ostatecznej wersji planu kompozycyjnego.

1. Wstęp – rozważania o naturze człowieka w kontekście jego uczuciowości, podkreślenie różnego wpływu miłości na człowieka.
2. Rozwinięcie:
 - a) miłość jako inspiracja:
 - do aktywności (miłość motywuje): przykład literacki – Stanisław Wokulski (np.: powiększa swój majątek, uczy się języka angielskiego, zmienia swój styl życia)
 - do wewnętrznej przemiany, odnowy moralnej: przykład literacki – miłość Soni ratunkiem dla duszy Rodiona Raskolnikowa, jej miłość umożliwia odkupienie win
Kontekst: Kmicic i jego odkupienie win
 - b) miłość, która podcina skrzydła:
 - jest źródłem bólu i udręki, czasami prowadzi do unicestwienia: przykład literacki – Wokulski jako przegrany, pytanie o sens życia, jeśli miłość jest nieodwzajemniona; pytanie o granice poświęcenia się w imię miłości; tragiczny koniec
Kontekst: przegrane życie Wertera z powodu nieszczęśliwej, niespełnionej miłości.
3. Zakończenie – miłość może inspirować, ale także podcinać skrzydła; może stanowić motywację do działania, ale także prowadzić do destrukcji człowieka.

Etap 5.

Teraz możesz zacząć pisać swoje wypracowanie.

Pamiętaj o odpowiednim podziale swojej wypowiedzi zarówno w skali ogólnej (wstęp, część zasadnicza, zakończenie), jak i w zakresie struktury akapitów. Sposób podziału tekstu ma pomóc w zrozumieniu twoich rozważań.

Ocena podziału wypowiedzi przeprowadzana przez egzaminatora w skali ogólnej wymaga przemyślenia proporcji i funkcjonalności zasadniczych „bloków” pracy, tj. wstępu, części zasadniczej oraz zakończenia.

Usterki w podziale wypowiedzi w skali ogólnej mogą wynikać z np. nieproporcjonalnie i niefunkcjonalnie długiego wstępu, ze zbyt krótkiego zakończenia lub z braku jednego z tych „bloków”.

Ocena podziału wypowiedzi na **akapity** wymaga rozważenia przez egzaminatora, **czy logika wyводу została odzwierciedlona w podziale na akapity graficznie wyodrębnione i funkcjonalne.**

Usterki w podziale wypowiedzi na akapity mogą wynikać np. z faktu, że w pracy występują akapity wyodrębnione graficznie, które nie stanowią całości zwartej myślowo, albo występują akapity, które powinny zostać podzielone na mniejsze bloki, ponieważ taki akapit zawiera kilka wątków (każdy z takich wątków stanowi sam w sobie całość zwartą myślowo).

Podsumujmy. Elementy treściowe wypracowania maturalnego powinny być:

- ułożone problemowo, w sposób ułatwiający zrozumienie treści przedstawionych przez ucznia
- podzielone poprawnie (funkcjonalnie i z zachowaniem właściwych proporcji) w skali ogólnej (wstęp, część zasadnicza, tj. rozwinięcie, oraz zakończenie)
- podzielone poprawnie na akapity.

5. Analiza struktury wypracowania maturalnego

Poniższa tabela zawiera analizę struktury wypracowania maturalnego na poziomie podstawowym. W pierwszej kolumnie zaznaczono granice podziału wypowiedzi na wstęp, część zasadniczą (rozwińcie) i zakończenie, w drugiej kolumnie zamieszczono tekst wypracowania z podziałem na akapity, w trzeciej – komentarz dotyczący organizacji elementów treściowych wypracowania w części zasadniczej tj. w rozwinięciu, a w czwartej – komentarz dotyczący podziału elementów treściowych w skali ogólnej i w zakresie akapitów.

Czerwonym kolorem zaznaczono te fragmenty części zasadniczej, które pokazują tok rozumowania zdającego i tym samym potwierdzają, że elementy treściowe tej części są zorganizowane problemowo.

Niebieskim kolorem zapisano komentarze odnoszące się do **proporcjonalności i funkcjonalności** podziału wypracowania w skali ogólnej, tj. na wstęp, część zasadniczą (rozwińcie) i zakończenie.

Zielonym kolorem zapisano uwagi dotyczące zasadności i funkcjonalności podziału wypracowania na akapity.

Uwaga: przedstawione wypracowanie jest oryginalną pracą ucznia. Na egzaminie nie oczekuje się stworzenia tak obszernego tekstu.

Temat Miłość – inspiruje, ale czasem podcina skrzydła.			
Podział wypowiedzi w skali ogólnej	Podział wypowiedzi na akapity	<p>Komentarz dotyczący organizacji elementów treściowych wypracowania w części zasadniczej tj. w rozwinięciu</p> <p>Czy w poszczególnych akapitach części zasadniczej omówiono inny aspekt zagadnienia sformułowanego w temacie?</p>	<p>Komentarz dotyczący podziału elementów treściowych w skali ogólnej i w zakresie akapitów</p> <p>Czy zachowano proporcje w podziale wypowiedzi w skali ogólnej?</p> <p>Czy każdy akapit wyodrębniony graficznie stanowi całość zwartą myślowo?</p>
WSTĘP	<p>[1] Miłość to najbardziej znane a jednocześnie najbardziej skomplikowane i tajemnicze uczucie, którego doświadcza człowiek. Może pojawiać się nagle, w sposób nieoczekiwany zmieniać ludzkie plany, i może też dojrzewać przez dni, tygodnie, miesiące, a nawet lata. Nie bez racji będzie zaryzykowanie stwierdzenia, że jest najsilniejszym uczuciem popychającym człowieka do działania. Jednocześnie może uskrzydlać lub ograniczać. I w jednym i w drugim przypadku pozostaje siłą wpływającą na drogę życiową, czasami staje się źródłem szczęścia, czasami prowadzi do upadku.</p> <p>[2] Te ambiwalentne doświadczenia egzystencjalne będące skutkiem doświadczania żywszych uderzeń serca muszą mieć różne przyczyny. Szukać tych przyczyn należy, biorąc pod uwagę zarówno elementy, na które człowiek jest w stanie wpływać, jak i od niego niezależne.</p>	<p>Nie dotyczy.</p>	<p>Długość wstępu proporcjonalna do zakończenia.</p> <p>Wstęp podzielono na dwa akapity stanowiące całości zwarte myślowo.</p>

<p>CZĘŚĆ ZASADNICZA – ROZWIĘNIĘCIE</p>	<p>[3] Na <i>miłość od pierwszego wejrzenia</i> raczej nie ma się wpływu. <i>Nawet stateczny i racjonalnie podchodzący do życia mężczyzna może tak się zakochać. Tak stało się w przypadku Stanisława Wokulskiego, bohatera „Lalki” Bolesława Prusa. Owdowiały, pogrążony w smutku kupiec odkrył sens życia na nowo, gdy ujrzał w teatrze piękną arystokratkę. Izabela Łęcka wywarła na dojrzałym mężczyźnie tak wielkie wrażenie, że obudziła się w nim chęć do życia i do działania.</i></p> <p>[4] Jedynym pragnieniem Wokulskiego stało się zdobycie serca dumnej panny, którą traktował jak anioła. <i>Od poznania hrabianki wszystkie swoje działania Wokulski podporządkował jej pragnieniom. Dla kapryśnej arystokratki odmienił niemal całkowicie dotychczasowy styl życia. To dla niej wyjechał na wojnę, by w ciągu kilku miesięcy pomnożyć majątek pokoleń Minclów dziesięciokrotnie. To dla niej kupił powóz, uczył się angielskiego, zaangażował się w działalność charytatywną, wszedł w spółkę z arystokratami, by pomnażać ich majątki (głównie Łęckich) i zasłużyć na szacunek, zostać zaakceptowanym w gronie wielkich warszawskiego świata. Siła uczucia do panny z wyższych sfer przeobraziła przeciętnego kupca w wizjonera świetlanej przyszłości szukającego szczęścia u boku swojego bóstwa.</i></p> <p>[5] Dzięki swoim staraniom syn zdeklasowanego szlachcica pragnący w młodości zostać naukowcem stał się zamożnym człowiekiem, poważanym w kręgach arystokracji, a przynajmniej tak twierdzili choćby Książę, baron Krzeszowski, czy nawet sam Tomasz Łęcki. <i>Dla rzutkiego dojrzałego mężczyzny mającego dryg do interesów, uczucie, które wybuchło ze wielokrotnioną siłą już po czterdziestce, okazało się niesłychanie silnym impulsem do działania i zaowocowało osiągnięciem sukcesu zawodowego. Bogactwo Wokulskiego i determinacja w staraniach o rękę panny przyniosły pozytywny skutek, bo ostatecznie Tomasz Łęcki zaakceptował kandydata do ręki córki. I chociaż w drugiej połowie XIX wieku mariaż zubożałej arystokratki z zamożnym kupcem (czyli tytułu i nazwiska – z pieniędzmi) nie musiał aż tak bardzo dziwić, jednak był wciąż jeszcze postrzegany jako mezalians.</i></p>	<p>W akapicie 3. stwierdzono, że <i>miłość od pierwszego wejrzenia może zdarzyć się nawet w dojrzałym życiu i motywować do działania.</i></p> <p>W akapicie 4. przytoczono przykłady potwierdzające, że <i>Wokulski podporządkował swoje działania miłości.</i></p> <p>W akapicie 5. pokazano, że <i>silne uczucie może zaowocować sukcesem.</i></p>	<p>Część zasadnicza stanowi najdłuższy „blok” wypracowania – zachowano właściwe proporcje.</p> <p>Każdy akapit części zasadniczej stanowi całość zwartą myślowo. Akapit 3. zbudowano wokół założenia, że <i>miłość od pierwszego wejrzenia może zdarzyć się nawet w dojrzałym życiu i motywować do działania.</i></p> <p>W akapicie 4. przytoczono przykłady potwierdzające założenie sformułowane w akapicie 3.</p> <p>W akapicie 5. przywołano działania, które podejmował Wokulski, gdy starał się o rękę Izabeli, i które przyniosły sukces zawodowy, a jednocześnie dawały na pewnym etapie nadzieję na szczęśliwe zakończenie starań kupca o rękę arystokratki.</p>
---	--	--	---

	<p>[6] <i>Wokulski w swojej miłości od pierwszego wejrzenia przypomina tytułowego bohatera powieści epistolarnej Johanna Wolfganga Goethego, Wertera – romantyka starającego się o względy Lotty, będącej narzeczoną innego mężczyzny. Obaj mężczyźni obdarzyli kobiety uczuciem o niewyobrażalnej sile i temu uczuciu podporządkowali swoje wszystkie działania. Tak w jednym jak i w drugim przypadku niespełnione marzenia o wspólnym życiu doprowadziły do próby samobójczej – w przypadku Wertera zakończonej śmiercią, w przypadku Wokulskiego – przypadkowym ocaleniem przez dróżnika Wysockiego. I chociaż trudno wprost uzależnić klęskę obu bohaterów od ich działań, bo przecież obaj w swoich staraniach o szczęście wykazali się wytrwałością i determinacją, to jednak właśnie miłość, niestety źle ulokowana, podcięła im skrzydła i doprowadziła do upadku.</i></p> <p>[7] <i>Po porównaniu bohaterów realistycznej powieści pozytywistycznej i romantycznej powieści epistolarnej można stwierdzić, że z jednej strony każdy z nich podejmował działania prowadzące do upragnionego celu – szczęśliwego życia u boku ukochanej kobiety, z drugiej jednak – pomimo tych starań był (już z góry) skazany na klęskę. Żeby odkryć przyczyny ich porażek, warto skupić się na tych elementach, które nie były uzależnione od ich woli i mocy działań. Innymi słowy, należy uwzględnić sytuacje, w jakich znaleźli się bohaterowie, epoki, w których żyli, możliwości i ograniczenia wynikające z ich pochodzenia oraz tego etapu w życiu, momentu dziejowego, w którym odkryli słodycz i gorycz miłosnych uniesień.</i></p> <p>[8] <i>W miłość romantyczną z góry wpisane jest niespełnienie. Brak szczęśliwego finału tego uczucia jest uzależniony nie od decyzji bohatera, tylko od okoliczności, w jakich rozwija się uczucie. Twórcy romantyczni swoich bohaterów stawiali w sytuacjach życiowych uniemożliwiających osiągnięcie trwałego szczęścia u boku ukochanej osoby. Tak było właśnie w przypadku Wertera. Indywidualista o artystycznej wrażliwej duszy nie mógł zaznać spełnienia u boku Lotty, gdyż była ona narzeczoną Alberta. Siła uczucia i świadomość, że ukochana jest związana z innym</i></p>	<p>W akapicie 6. porównano działania Wokulskiego do działań Wertera, żeby pokazać, że choć miłość inspirowała do działania, to nieodwzajemnione uczucie jest negatywne w skutkach.</p> <p>W akapicie 7. zaznaczono konieczność rozpatrzenia problemu nieszczęśliwej miłości w odniesieniu do okoliczności niezależnych od zakochanych bohaterów.</p> <p>W akapicie 8., przytaczając przykład Wertera, pokazano, że w romantyzmie miłość była skazana na niespełnienie. Wybrano taki przykład, żeby w akapicie 9. zaznaczyć, dlaczego miłość Wokulskiego nie mogła się spełnić: bohater czytał poezję romantyczną, co przyczyniło się do</p>	<p>W akapicie 6. ukazano podobieństwo w kreowaniu bohaterów powieści pozytywistycznej i romantycznej powieści epistolarnej, funkcjonalnie wprowadzono kontekst.</p> <p>W akapicie 7. zapowiedziano analizę przyczyn nieszczęśliwej miłości i dookreślono te przyczyny.</p> <p>W akapitach 8. i 9. przeanalizowano przyczyny negatywnych skutków miłości romantycznej (przykłady Wertera i Wokulskiego).</p>
--	---	---	---

	<p>przyrzeczeniem małżeństwa, doprowadziły do samobójczej śmierci.</p> <p>[9] Siły nieszczęśliwej romantycznej miłości prowadzącej do życiowej klęski doświadczył również przywoływany już bohater powieści pozytywistycznej. <i>Prus ukształtował tego bohatera na wzór romantycznych kochanków</i>, takich jak Werter z dzieła Goethego i Gustaw z IV cz. „Dziadów” Mickiewicza. Nieprzypadkowo Wokulski, targany emocjami w poczuciu zmarnowanego z powodu niespełnionego uczucia życia, rzuca tomem romantycznego wieszczka. <i>To bowiem poezja Mickiewicza ukształtowała osobowość sentymentalnego kupca, który niczym Werter i Gustaw śnił i marzył o pięknej jak anioł ukochanej. Wyidealizowany obraz kobiety nie miał jednak nic wspólnego z rzeczywistością</i>, co Wokulski zrozumiał zdecydowanie za późno, gdy z drogi prowadzącej do nieuchronnej klęski już nie było powrotu. Kobieta postawiona na piedestale okazała się salonową lalką niepotrafiącą docenić szczerych intencji zakochanego mężczyzny, a może po prostu niezdolną do tego, by obdarzyć uczuciem o wiele starszego adoratora, który <i>na dodatek był w jej oczach tylko kupcem i gburem, „piem z czerwonymi rękami”</i>. Tak więc miłość, która potrafi motywować bohatera do działania, do pomnażania majątku, może też stać się ostatecznie przyczyną jego zguby, ponieważ <i>bywa, że niezdolności i szczerze uczucie, ale pochodzenie, tytuł i nazwisko liczą się w drodze do serca ukochanej kobiety</i>.</p> <p>[10] Zakochany człowiek jest zdolny uczynić wszystko, by ocalić najbliższą osobę. Nawet oczarować stróża podziemi, Cerbera, udać się przed oblicze straszliwego Hadesa i błagać o przywrócenie życia ukochanej żony. <i>Jednak zbyt silne uczucie, czy niecierpliwość, czy nieufność mogą zniweczyć wszystkie te starania i stać się przyczyną niewyobrażalnej rozpacz</i>. Takich ambiwalentnych odczuć doświadczył mitologiczny Orfeusz, gdy cierpiał szukając drogiej Eurydyki i był szczęśliwy, mając nadzieję na jej ocalenie. Jednak ta miłość, która pomogła przezwyciężyć lęk genialnego artysty przed śmiercią, sprawiła, że stęskniony obejrzał się za siebie w drodze z Hadesu na ziemię, aby się upewnić, czy ukochana żona podąża za nim. Tym samym utracił ją bezpowrotnie. <i>To</i></p>	<p>wyidealizowania kobiety, w której się zakochał.</p> <p>Wskazanie na inne okoliczności, które miały wpływ na niepowodzenie miłosne Wokulskiego.</p> <p>W akapicie 10. pokazano, że nawet odwzajemniona miłość może mieć negatywne skutki – czasem jest zbyt silna i prowadzi do utraty ukochanej osoby.</p>	<p>W akapicie 10. omówiono poświęcenie Orfeusza i klęskę bohatera – najważniejszy dowód na siłę miłości, gotowość zakochanego do największych poświęceń i nieprzewidywalne tego skutki.</p>
--	--	---	---

	<i>koronny przykład możliwych różnorodnych skutków doświadczania tego samego i na dodatek odwzajemnionego uczucia, skutków zarówno pozytywnych, jak i negatywnych.</i>		
ZAKOŃCZENIE	<p>[11] <i>Tak więc miłość może uskrzydlać człowieka, inspirować do podejmowania zakończonych sukcesem działań i może podcinać mu skrzydła, odbierać pewność siebie, zaburzać poczucie własnej wartości. Zdarzają się nawet sytuacje, że stałe i głębokie uczucie najpierw uszczęśliwia, by następnie doprowadzić do rozpacz. Przy czym nie zawsze przyczyny niefortunnego obrotu rzeczy leżą po stronie samego zakochanego. Nie wszystko jest uzależnione od jego woli, siły, czy determinacji do działania. Istotne okazują się okoliczności, w których rozwija się uczucie, czasy, w których człowiek żyje, oraz wzajemność, na którą nie zawsze może liczyć.</i></p> <p>[12] <i>Miłość i jej konsekwencje są bowiem nieprzewidywalne, niejednokrotnie trudne do zrozumienia i zaakceptowania. Zakochany człowiek nie zwraca uwagi na trudności pojawiające się na drodze do szczęścia. Kierując się sercem jest zdolny do najwyższych poświęceń i pokonywania wszelkich przeciwności losu. Dzięki uczuciu może przekraczać ustalone kulturowo granice i marzyć o szczęściu nawet wówczas, gdy z góry skazany jest na porażkę.</i></p>	<p>Nie dotyczy.</p>	<p>Długość zakończenia jest proporcjonalna do wstępu.</p> <p>Zakończenie podzielono na dwa akapity stanowiące całości zwarte myślowo.</p>

Żeby pokazać uczniom, na czym polega zorganizowanie problemowo elementów treściowych wypracowania, można przeprowadzić następujące ćwiczenie: zmienić kolejność akapitów części zasadniczej powyższego wypracowania, polecić uczniom sformułowanie uogólnienia do każdego akapitu, a następnie – ułożenie akapitów we właściwej kolejności. W kolejnym kroku można zaproponować uczniom sporządzenie planu dekompozycyjnego całego wypracowania, co pozwoli syntetycznie ukazać zarys wywodu myślowego i celowy zamysł kompozycyjny.

6. Ćwiczenia kształcące umiejętność redagowania tekstu

Ćwiczenie 1

Zestaw dla ucznia

Poniżej przedstawiono podzielony na akapity (A–F) tekst Andrzeja Markowskiego pt. *O przekręcaniu, czyli skrzydlate słowa ze zwichniętym skrzydłem*.

a) Uporządkuj akapity tak, żeby odtworzyć strukturę tekstu. Zaznacz te miejsca, które pomogły Ci w wykonaniu zadania.

A

Drobna różnica: „iż”, nie „i”. A zmiana zasadnicza: mamy tu bowiem paralelne porównanie: „iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają”, czyli – uwspółcześniając – że nie gęsi język, że swój język mają Polacy. „Gęsi” jest tu przymiotnikiem: jaki język? gęsi (tak jak np. ptasi). A gęsim językiem nazywano wówczas łacinę – czy to od skojarzeń dźwiękowych, czy też raczej od tego, że pisano w tym języku – gęsim piórem. Sens Panarejowej sentencji jest więc taki: Niech wszyscy za granicą wiedzą, że Polacy mają swój język, a nie łacinę, i mogą tworzyć literaturę w tym języku.

B

Właściwie „małą szkodliwość społeczną” ma zmiana formy znanego cytatu z *Trylogii*. Rzekomo za Sienkiewiczem mówimy, że ktoś coś zrobił ku pokrzepieniu serc. Tymczasem zakończenie *Trylogii* jest uformowane nieco inaczej: „na tym kończy się ten szereg książek pisanych w ciągu kilku lat i w niemałym trudzie – dla pokrzepienia serc”. A więc Henryk Sienkiewicz zastosował nie dawną konstrukcję składniową ku pokrzepieniu..., lecz współczesną jemu (i nam): dla pokrzepienia. Zniekształcając cytat, przypisujemy autorowi intencje archaizacyjne, których akurat w tym miejscu nie przejawiał.

C

„Skrzydlate słowa” to powiedzonka znanych postaci albo cytaty z literatury, które są często używane w rozmaitych tekstach, czasem występują jako ozdobnik przemówienia albo innej wypowiedzi publicznej i mają świadczyć o erudycji mówiącego. Zdarza się jednak, że pewne takie cytaty literackie, choć często używane, są przytaczane nieściśle, przekręcane, modyfikowane. Niekiedy nie ma to większego znaczenia, ale w innych wypadkach może prowadzić do wypaczenia myśli w nich zawartej, do zmiany intencji autora.

D

Gorzej, jeśli zmiana wyrazu w cytacie literackim zniekształca wymowę całości. Ileż to razy słyszeliśmy o tym, że „rzeczywistość skrzeszy”. Tymczasem Stanisław Wyspiański napisał w Weselu: „tak by gdzieś het gnało, gnało, tak by się nam serce śmiało do ogromnych, wielkich rzeczy, a tu pospolitość skrzeszy, a tu pospolitość tłoczy, włazi w usta, uszy, oczy”. Tak więc u Wyspiańskiego skrzeszy pospolitość, a nie rzeczywistość. Zamiar poety jest jasny. Wokół jest tyle pospolitości, że nie sposób realizować rzeczy wzniosłych. Wszechobecna pospolitość ludzkich zachowań i działań niweczy wszelkie starania o dokonania wielkie, niepospolite.

E

A może – powie ktoś – te wszystkie zmiany są celowe, zamierzone i stanowią polemikę z sentencjami od dawna znanymi, a przez to wyświechtanymi? Może jest to próba ich odświeżenia? Przeciw temu przemawiają dwa argumenty: zmiany są nieznaczące i właściwie niezauważalne dla czytelników czy słuchaczy, którzy myślą, że jest to wierny cytat. Po drugie – zmodyfikowane cytaty są używane stale w takiej tylko formie i znowu – uchodzą za oryginał. Zły byłby to publicysta czy mówca, który świadomie modyfikowałby tak, żeby nikt tego nie poznał. Jeśli więc cytujemy – róbmy to dokładnie.

F

I wreszcie deformacja najdalej idąca. Rzekomo za Rejem twierdzimy dumnie: „iż Polacy nie gęsi i swój język mają”. A cóż to byłby za powód do dumy?! Że nie jesteśmy gęśmi? Też mi powód do chwały! A przecież Mikołaj Rej napisał inaczej:

*A niechaj narodowie wżdy postronni znają,
Iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają!*

Wpisz w poniższe rubryki litery we właściwej kolejności.

Poprawna kolejność akapitów:

1	
2	
3	
4	
5	
6	

b) Przedyskutuj z innymi uczniami, na czym polega sposób uporządkowania argumentów w tekście.

c) Przygotuj plan dekompozycyjny tekstu Andrzeja Markowskiego.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ćwiczenie 1
Przykładowe odpowiedzi**a) Pierwotny tekst Andrzeja Markowskiego****Andrzej Markowski****O przekręcaniu, czyli skrzydlate słowa ze zwichniętym skrzydłem**

„Skrzydlate słowa” to powiedzonka znanych postaci albo cytaty z literatury, które są często używane w rozmaitych tekstach, czasem występują jako ozdobnik przemówienia albo innej wypowiedzi publicznej i mają świadczyć o erudycji mówiącego. Zdarza się jednak, że pewne takie cytaty literackie, choć często używane, są przytaczane nieściśle, przekręcane, modyfikowane. Niekiedy nie ma to większego znaczenia, ale w innych wypadkach może prowadzić do wypaczenia myśli w nich zawartej, do zmiany intencji autora.

Właściwie „małą szkodliwość społeczną” ma zmiana formy znanego cytatu z *Trylogii*. Rzekomo za Sienkiewiczem mówimy, że ktoś coś zrobił ku pokrzepieniu serc. Tymczasem zakończenie *Trylogii* jest uformowane nieco inaczej: „na tym kończy się ten szereg książek pisanych w ciągu kilku lat i w niemałym trudzie – dla pokrzepienia serc”. A więc Henryk Sienkiewicz zastosował nie dawną konstrukcję składniową ku pokrzepieniu..., lecz współczesną jemu (i nam): dla pokrzepienia. Zniekształcając cytat, przypisujemy autorowi intencje archaizacyjne, których akurat w tym miejscu nie przejawiał.

GORZEJ, jeśli zmiana wyrazu w cytacie literackim zniekształca wymowę całości. Ileż to razy słyszeliśmy o tym, że „rzeczywistość skrzeczy”. Tymczasem Stanisław Wyspiański napisał w *Weselu*: „tak by gdzieś het gnało, gnało, tak by się nam serce śmiało do ogromnych, wielkich rzeczy, a tu pospolitość skrzeczy, a tu pospolitość tłoczy, włazi w usta, uszy, oczy”. Tak więc u Wyspiańskiego skrzeczy pospolitość, a nie rzeczywistość. Zamiar poety jest jasny. Wokół jest tyle pospolitości, że nie sposób realizować rzeczy wzniosłych. Wszecchobeczna pospolitość ludzkich zachowań i działań niweczy wszelkie starania o dokonania wielkie, niepospolite.

I wreszcie deformacja najdalej idąca. Rzekomo za Rejem twierdzimy dumnie: „iż Polacy nie gęsi i swój język mają”. A cóż to byłby za powód do dumy?! Że nie jesteśmy gęśmi? Też mi powód do chwały! A przecież Mikołaj Rej napisał inaczej:

*A niechaj narodowie wżdy postronni znają,
Iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają!*

Drobna różnica: „iż”, nie „i”. A zmiana zasadnicza: mamy tu bowiem paralelne porównanie: „iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają”, czyli – uwspółcześniając – że nie gęsi język, że swój język mają Polacy. „Gęsi” jest tu przymiotnikiem: jaki język? gęsi (tak jak np. ptasi). A gęsim językiem nazywano wówczas łacinę – czy to od skojarzeń dźwiękowych, czy też raczej od tego, że pisano w tym języku – gęsim piórem. Sens Panarejowej sentencji jest więc taki: Niech wszyscy za granicą wiedzą, że Polacy mają swój język, a nie łacinę, i mogą tworzyć literaturę w tym języku.

A może – powie ktoś – te wszystkie zmiany są celowe, zamierzone i stanowią polemikę z sentencjami od dawna znanymi, a przez to wyświechtanymi? Może jest to próba ich odświeżenia? Przeciw temu przemawiają dwa argumenty: zmiany są nieznaczne i właściwie niezauważalne dla czytelników czy słuchaczy, którzy myślą, że jest to wierny cytat. Po drugie – zmodyfikowane cytaty są używane stale w takiej tylko formie i znowu – uchodzą za oryginał. Zły byłby to publicysta czy mówca, który świadomie modyfikowałby tak, żeby nikt tego nie poznał. Jeśli więc cytujemy – róbmy to dokładnie.

Na podstawie: Andrzej Markowski, *Polszczyzna znana i nieznaną*, Gdańsk 1999.

b) Zamysł kompozycyjny

Struktura tekstu Andrzeja Markowskiego wynika z hierarchicznego ułożenia argumentów: od przykładów zmodyfikowanych w najmniejszym stopniu do takich, których zmiana wpływa na sens i wypacza pierwotne znaczenie.

c) Plan dekompozycyjny (odtwórczy)

1. Wstęp
 - a) definicja/wyjaśnienie znaczenia „skrzydlate słowa”
 - b) wprowadzenie do rozważań zjawiska modyfikowania znanych cytatów lub powiedzonek.
2. Rozwinięcie
 - a) zmiany cytatów niewpływające na ich sens (przykład z *Trylogii*)
 - b) wprowadzenie takich modyfikacji, które wpływają na rozumienie cytatu (przykład z *Wesela*)
 - c) zmiany najdalej idące – wypaczenie całego sensu cytatu, niewłaściwa jego interpretacja (przykład – wypowiedzenie M. Reja).
3. Zakończenie
 - a) rozważania nad celem modyfikacji znanych cytatów
 - b) negatywne strony modyfikowania cytatów
 - c) konkluzja: cytowanie musi być wierne.

Ćwiczenie 2
Zestaw dla ucznia

Poniżej przedstawiono jeden akapit z wypracowania na temat:

Człowiek – zmagający się z losem samotnik poszukujący swojej drogi życiowej.

Na początku warto zauważyć, że przebywanie w samotności jest dla człowieka czasem, który może on poświęcić na przemyślenia i myślenie o swoim życiu. Chciałbym się odnieść do wiersza Adama Mickiewicza „Do samotności”. Osoba mówiąca w tym wierszu kieruje swoje przemyślenia do samotności. Stwierdza, że jest ona dla niej jedną z najważniejszych wartości, jak nie najważniejszą, zrównuje ją z wodą. Mówi, że dopiero w samotności może podejmować się rozmyślań nad swoim życiem. W świecie, wśród ludzi, musi zmagać się z trudem życia, wyrwać wszystko, nieustannie walczyć i trudzić się – życie jest dla niej udręką. Jednak w dalszej części wiersza podmiot wyraża żal, że w żadnym z tych światów nie czuje się równie dobrze, albowiem w świecie nie może znaleźć chwili spokoju, odpoczynku, a tego samotność nie może zagwarantować, dać mu ciepła, co należy rozumieć jako wysłuchanie, pokrzepienie. W samotności podmiot liryczny odpoczywa, nabiera sił do życia, do wstępowania na drogę swego powołania, które realizuje w swoim życiu wśród ludzi podobnie jak ówczesni twórcy romantyczni, którzy usuwają się ze świata i w samotności przeżywają swoje życie. Dla wszystkich twórców romantycznych, w tym i dla Mickiewicza, samotność była możliwością ucieczki od zmartwień, czasem przemyśleń i zmagania się z trudnościami, poszukiwania sensu życia. Stąd wniosek, że samotność dla człowieka może być czasem przemyśleń na temat swojego życia, jednak żaden człowiek nie może być całe życie sam, bo człowiek również potrzebuje wysłuchania i jakby troski ze strony innych.

Przeanalizuj, czy akapit ten został poprawnie zbudowany, tj.

- czy omawia jeden problem
- czy stanowi spójną całość.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ćwiczenie 2

Przykładowa odpowiedź

Poniżej przedstawiono jeden akapit z wypracowania na temat:

Człowiek – zmagający się z losem samotnik poszukujący swojej drogi życiowej.

Na początku warto zauważyć, że przebywanie w samotności jest dla człowieka czasem, który może on poświęcić na przemyślenia i myślenie o swoim życiu. Chciałbym się odnieść do wiersza Adama Mickiewicza „Do samotności”. Osoba mówiąca w tym wierszu kieruje swoje przemyślenia do samotności. Stwierdza, że jest ona dla niej jedną z najważniejszych wartości, jak nie najważniejszą, zrównuje ją z wodą. Mówi, że dopiero w samotności może podejmować się rozmyślań nad swoim życiem. W świecie, wśród ludzi, musi zmagać się z trudem życia, wyrwać wszystko, nieustannie walczyć i trudzić się – życie jest dla niej udręką. Jednak w dalszej części wiersza podmiot wyraża żal, że w żadnym z tych światów nie czuje się równie dobrze, albowiem w świecie nie może znaleźć chwili spokoju, odpoczynku, a tego samotność nie może zagwarantować, dać mu ciepła, co należy rozumieć jako wysłuchanie, pocieszenie. W samotności podmiot liryczny odpoczywa, nabiera sił do życia, do wstępowania na drogę swego powołania, które realizuje w swoim życiu wśród ludzi podobnie jak ówczesni twórcy romantyczni, którzy usuwają się ze świata i w samotności przeżywają swoje życie. Dla wszystkich twórców romantycznych, w tym i dla Mickiewicza, samotność była możliwością ucieczki od zmartwień, czasem przemyśleń i zmagania się z trudnościami, poszukiwania sensu życia. Stąd wniosek, że samotność dla człowieka może być czasem przemyśleń na temat swojego życia, jednak żaden człowiek nie może być całe życie sam, bo człowiek również potrzebuje wysłuchania i jakby troski ze strony innych.

Wnioski:

1. W akapicie pojawiają się cztery osobne problemy:
 - samotność jako czas rozmyślań
 - samotność jako czas niepokoju, rozbicia człowieka
 - samotność jako czas odpoczynku
 - podsumowanie/uogólnienie wraz z wnioskiem
2. Akapit nie stanowi spójnej całości. Każdy z rozważanych problemów powinien być wyodrębniony graficznie.
3. Akapit nie został poprawnie zbudowany.

Kompozycja wypowiedzi: spójność

1. Wprowadzenie

spójność wypowiedzi

spójność tekstu jest cechą, która odróżnia dany tekst od przypadkowego ciągu zdań i sprawia, że go rozumiemy

E. Wolańska, *Kompozycja i spójność wypowiedzi językowej. Strategiczne pozycje tekstowe*, [w:] *Praktyczna stylistyka nie tylko dla polonistów*, red. E. Bańkowska, A. Mikołajczuk

W **podstawie programowej** szkoły podstawowej wymienione są dwa rodzaje **spójności tekstu: formalna i semantyczna**. Przeczytajmy definicje tych pojęć³ i przeanalizujmy poniższe przykłady.

spójność formalna

to spójność gramatyczna i leksykalna – kolejne zdania w tekście są powiązane poprzez użycie odpowiednich form gramatycznych (np. czasowników) i leksykalnych (np. synonimów, zaimków)

Przykład

Marek entuzjastycznie opowiadał nam o swojej wakacyjnej wyprawie w Tatry. **Jego** pogodna twarz wyrażała ekscytację. **Mówił** szybko i dokładnie **opisywał** górskie krajobrazy.

spójność semantyczna

to spójność treściowa, tj. tematyczna – zdania w tekście zawierają jakąś minimalną choćby informację znaną ze zdań poprzednich, dzięki czemu pomiędzy zdaniami zachodzą sensowne relacje treściowe, np. wynikania, wyczerpania, uszczegółowienia treści, wnioskowania.

Przykład

Marek **entuzjastycznie** opowiadał nam o swojej wakacyjnej **wyprawie w Tatry**. Jego pogodna **twarz wyrażała ekscytację**. Mówił szybko i dokładnie opisywał **górskie krajobrazy**.

Z przytoczonych definicji wynika, że zbudowanie komunikatywnej wypowiedzi oznacza:

- przemyślenie układu elementów treściowych (zamysłu kompozycyjnego)
- zastosowanie takiego układu elementów treściowych, który pomaga wyrazić myśli
- takie powiązanie elementów treściowych, żeby były zrozumiałe i sensowne.

³ Definicje spójności formalnej i semantycznej zredagowane na podstawie: E. Wolańska, *Kompozycja i spójność wypowiedzi językowej. Strategiczne pozycje tekstowe*, [w:] *Praktyczna stylistyka nie tylko dla polonistów*, red. E. Bańkowska, A. Mikołajczuk, Warszawa 2003; s. 120–125, E. Dutka, *Kompozycja jako problem (nie tylko) retoryczny*, [w:] *Retoryka*, red. M. Barłowska, A. Budzyńska-Daca, P. Wilczek, Warszawa 2008, s. 80; *Tekstologia*, J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, Warszawa 2012, s. 288–289.

2. Spójność wypowiedzi – wymagania z podstawy programowej

W **podstawie programowej** szkoły podstawowej i ponadpodstawowej ujęto zapisy określające wymagania w zakresie **spójności tekstu**. Doskonale umiejętności tworzenia wypowiedzi argumentacyjnej to proces obejmujący celowe, logiczne i przemyślane połączenie poszczególnych elementów składających się na całość kompozycyjną, spójną zarówno pod względem semantycznym (treściowym), jak i formalnym.

Szkoła podstawowa

II etap edukacyjny: klasy IV–VIII

Cele kształcenia – wymagania ogólne

II. Kształcenie językowe.

6. Rozwijanie wiedzy o **elementach składowych wypowiedzi ustnych i pisemnych** oraz ich funkcjach w strukturze tekstów i w komunikowaniu się.

III. Tworzenie wypowiedzi

2. Rozwijanie umiejętności wypowiadania się w określonych formach wypowiedzi ustnych i pisemnych.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Klasy IV–VI

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

3) dostrzega **relacje między częściami wypowiedzi** (np. tytuł, wstęp, rozwinięcie, zakończenie).

II. Kształcenie językowe.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

9) zna i stosuje **zasady spójności formalnej i semantycznej tekstu**.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

3) **tworzy logiczną, semantycznie pełną i uporządkowaną wypowiedź, stosując odpowiednią do danej formy gatunkowej kompozycję i układ graficzny; rozumie rolę akapitów w tworzeniu całości myślowej wypowiedzi**.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) tworzy **spójne wypowiedzi** w następujących formach gatunkowych: dialog, opowiadanie (twórcze, odtwórcze), opis, list, sprawozdanie (z filmu, spektaklu, wydarzenia), dedykacja, zaproszenie, podziękowanie, ogłoszenie, życzenia, opis przeżyć wewnętrznych, charakterystyka, **tekst o charakterze argumentacyjnym**.

Klasy VII i VIII

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

2) porządkuje informacje w zależności od ich funkcji w przekazie.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- 3) tworzy wypowiedź, stosując odpowiednią dla danej formy gatunkowej **kompozycję** oraz **zasady spójności językowej między akapitami; rozumie rolę akapitów jako spójnych całości myślowych w tworzeniu wypowiedzi pisemnych** [...];
- 4) wykorzystuje znajomość zasad tworzenia tezy i hipotezy oraz argumentów przy tworzeniu rozprawki oraz innych tekstów argumentacyjnych;
- 5) odróżnia przykład od argumentu;
- 6) przeprowadza wnioskowanie jako element wyводу argumentacyjnego;
- 7) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: recenzja, **rozprawka**, podanie, życiorys, CV, list motywacyjny, przemówienie, wywiad.

III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum

Zakres podstawowy i rozszerzony

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Kształcenie językowe.
2. Wzbogacanie umiejętności komunikacyjnych, stosowne wykorzystanie języka w **różnych sytuacjach komunikacyjnych**.

III. Tworzenie wypowiedzi.

4. Doskonalenie umiejętności retorycznych, w szczególności zasad tworzenia **wypowiedzi spójnych, logicznych** oraz **stosowania kompozycji odpowiedniej dla danej formy gatunkowej**.
5. Rozwijanie umiejętności **tworzenia tekstów o wyższym stopniu złożoności**.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

ZAKRES PODSTAWOWY	ZAKRES ROZSZERZONY
II. Kształcenie językowe.	
1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:	
1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny, fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w [...] tworzeniu własnych wypowiedzi;	
III. Tworzenie wypowiedzi.	
1. Elementy retoryki. Uczeń:	
6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach.	spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto: 2) stosuje różne typy dowodzenia w wypowiedzi (indukcyjne, dedukcyjne, sylogizmy) .

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:	
2) buduje wypowiedź w sposób świadomy , ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki ; 6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca.	spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach: esej, interpretacja porównawcza, reportaż, felieton.

3. Spójność w wypracowaniu maturalnym z języka polskiego

W wypracowaniu maturalnym ocena spójności wypowiedzi to element kryterium *Kompozycja wypowiedzi: 3b. Spójność wypowiedzi.*

Wypowiedź jest w całości spójna lub występują w niej nie więcej niż 2 zaburzenia w spójności (tj. logice, uporządkowaniu) na poziomie poszczególnych akapitów LUB całej wypowiedzi.	3 pkt
W wypowiedzi występuje 3–5 zaburzeń w spójności (tj. logice, uporządkowaniu) na poziomie poszczególnych akapitów LUB całej wypowiedzi.	2 pkt
<ul style="list-style-type: none"> W wypowiedzi występuje 6–8 zaburzeń w spójności (tj. logice, uporządkowaniu) na poziomie poszczególnych akapitów LUB całej wypowiedzi. LUB <ul style="list-style-type: none"> Wstęp pracy jest treściowo niespójny z częścią zasadniczą pracy ALBO z zakończeniem pracy. ALBO <ul style="list-style-type: none"> Zakończenie pracy jest treściowo niespójne z wstępem ALBO częścią zasadniczą pracy. 	1 pkt
<ul style="list-style-type: none"> W wypowiedzi występuje 9 lub więcej zaburzeń w spójności (tj. logice, uporządkowaniu) na poziomie poszczególnych akapitów LUB całej wypowiedzi. LUB <ul style="list-style-type: none"> Wstęp pracy jest treściowo niespójny z częścią zasadniczą pracy ORAZ z zakończeniem pracy. ALBO <ul style="list-style-type: none"> Zakończenie pracy jest treściowo niespójne z wstępem ORAZ częścią zasadniczą pracy. 	0 pkt

Z zapisów w *Informatorze* dotyczących spójności wypowiedzi wynika, że elementy treściowe wypowiedzi powinny:

- tworzyć logiczną i uporządkowaną całość na poziomie ogólnym (wstęp – część zasadnicza – zakończenie)
- zawierać poprawne i logiczne powiązania pomiędzy akapitami
- zawierać poprawne i logiczne powiązania wewnątrz poszczególnych akapitów – w zdaniach i pomiędzy zdaniami.

4. Analiza spójności wypracowania maturalnego na poziomie podstawowym

Poniższa tabela zawiera analizę spójności w wypracowaniu maturalnym na poziomie podstawowym. W pierwszej kolumnie zaznaczono granice podziału wypowiedzi na wstęp, część zasadniczą (rozwińnięcie) i zakończenie, w drugiej kolumnie zamieszczono tekst wypracowania z podziałem na akapity, a w kolejnych kolumnach – ocenę spójności między poszczególnym elementami tekstu:

- między wstępem – częścią zasadniczą (rozwińnięciem) – zakończeniem
- między akapitami
- wewnątrz akapitów, tj. w zdaniach i między zdaniami.

Kolorami wyróżniono:

- niebieskim – spójność semantyczną (treściową) między zdaniami w akapitach
- żółtym – spójność formalną (gramatyczną) między zdaniami w akapitach
- różowym – sformułowania wzmacniające spójność między akapitami.

Podwójną linią podkreślono: stanowisko, argumenty, wnioski.

Wróćmy do wypracowania, które analizowaliśmy przy omawianiu struktury wypowiedzi.

Uwaga: przedstawione wypracowanie jest oryginalną pracą ucznia. Na egzaminie nie oczekuje się stworzenia tak obszernego tekstu.

Temat Miłość – inspiruje, ale czasem podcina skrzydła.				
Podział wypowiedzi w skali ogólnej	Podział wypowiedzi na akapity	Komentarz dotyczący spójności między wstępem a rozwinięciem, wstępem a zakończeniem, rozwinięciem a zakończeniem	Komentarz dotyczący spójności między akapitami	Komentarz dotyczący spójności wewnątrz akapitów (między zdaniami w akapitach)
WSTĘP	<p>[1] Miłość to najbardziej znane a jednocześnie najbardziej skomplikowane i tajemnicze uczucie, którego doświadcza człowiek. Może pojawiać się nagle, w sposób nieoczekiwany zmieniać ludzkie plany, i może też dojrzewać przez dni, tygodnie, miesiące, a nawet lata. Nie bez racji będzie zaryzykowanie stwierdzenia, że jest najsilniejszym uczuciem popychającym człowieka do działania. Jednocześnie może uskrzydlać lub ograniczać. I w jednym i w drugim przypadku pozostaje siłą wpływającą na drogę życiową. czasami staje się źródłem szczęścia, czasami prowadzi do upadku.</p> <p>[2] Te ambiwalentne doświadczenia egzystencjalne będące skutkiem doświadczenia żywszych uderzeń serca muszą mieć różne przyczyny. Szukać tych przyczyn należy, biorąc pod uwagę zarówno elementy, na które człowiek jest w stanie wpływać, jak i od niego niezależne.</p>	<p>W akapicie wstępnym zasygnalizowano problem ujęty w temacie pracy i sformułowano stanowisko: Miłość jednocześnie może uskrzydlać lub ograniczać. I w jednym i w drugim przypadku pozostaje siłą wpływającą na drogę życiową, czasami staje się źródłem szczęścia, czasami prowadzi do upadku.</p> <p>W drugim akapicie zaznaczono, że są różne przyczyny (zależne i niezależne od zakochanego człowieka) miłości jako uczucia inspirującego oraz miłości jako uczucia demotywującego – zasygnalizowano dalsze rozważania.</p>	<p>Zaimek te spaja akapit 2. z akapitem 1., określenie ambivalentne doświadczenia egzystencjalne łączy się i semantycznie, i formalnie z informacją w akapicie 1. o miłości szczęśliwej i nieszczęśliwej.</p>	<p>Cały akapit 1. poświęcony jest temu samemu tematowi: miłości.</p> <p>Spójność formalną między zdaniami w akapicie 1. zachowano dzięki zastosowaniu, np.</p> <ul style="list-style-type: none"> • synonimicznych określeń (np. miłość – najsilniejsze uczucie – siła) • zdań z podmiotem domyślnym, zawierających odnoszący się do rzeczownika miłość czasowników w rodzaju żeńskim, w 3 os. l. poj. (jest – pozostaje – staje się – prowadzi).

<p>CZĘŚĆ ZASADNICZA – ROZWIĘCIĘ</p>	<p>[3] <i>Na miłość od pierwszego wejrzenia raczej nie ma się wpływu.</i> Nawet stateczny i racjonalnie podchodzący do życia mężczyzna może tak się zakochać. Tak stało się w przypadku Stanisława Wokulskiego, bohatera „Lalki” Bolesława Prusa. Owdowiały, pogrążony w smutku kupiec odkrył sens życia na nowo, gdy ujrzał w teatrze piękną arystokratkę. Izabela Łęcka wywarła na dojrzałym mężczyźnie tak wielkie wrażenie, że obudziła się w nim chęć do życia i do działania.</p> <p>[4] <i>Jedynym pragnieniem</i> Wokulskiego stało się zdobycie serca dumnej panny, którą traktował jak anioła. <i>Od poznania hrabianki wszystkie swoje działania</i> Wokulski podporządkował jej pragnieniom. Dla kapryśnej arystokratki odmienił niemal całkowicie dotychczasowy styl życia. To dla niej wyjechał na wojnę, by w ciągu kilku miesięcy pomnożyć majątek pokoleń Minclów dziesięciokrotnie. To dla niej kupił powóz, uczył się angielskiego, zaangażował się w działalność charytatywną, wszedł w spółkę z arystokratami, by pomnażać ich majątki (głównie Łęckich) i zasłużyć na szacunek, zostać zaakceptowanym w gronie wielkich warszawskiego świata. Siła uczucia do panny z wyższych sfer przeobraziła przeciętnego kupca w wizjonera świetlanej przyszłości szukającego szczęścia u boku swojego bóstwa.</p> <p>[5] <i>Dzięki swoim staraniom syn zdeklasowanego szlachcica pragnący w młodości zostać naukowcem stał się zamożnym człowiekiem, poważanym w kręgach arystokracji, a przynajmniej tak twierdzili choćby Książę, baron Krzeszowski, czy nawet sam Tomasz Łęcki.</i> <i>Dla rzutkiego dojrzałego mężczyzny mającego dryg do interesów, uczucie, które wybuchło ze</i></p>	<p>W rozwinięciu konsekwentnie odnoszono się do założeń sformułowanych we wstępie. Poprzez analizę przykładów zachowań Wokulskiego, Wertera i Orfeusza dowodzono, że miłość może motywować do działania, ale też zniechęcać. W rozważaniach rozpatrywano różne czynniki wpływające na niepowodzenie w miłości – również okoliczności niezależne od zakochanego człowieka. Uwzględniono zarówno miłość niespełnioną, jak i odwzajemnioną, która nie miała szczęśliwego finału.</p>	<p>Zachowano spójność między akapitem 2. a akapitem 3. Akapit 2. kończy się stwierdzeniem, że człowiek nie zawsze ma wpływ na to, co wiąże się z uczuciami, a akapit 3. zaczyna się od sformułowania, że takim uczuciem jest miłość od pierwszego wejrzenia.</p> <p>Zachowano spójność między akapitami 3. a 4. oraz 4. a 5. Akapit 4. zawiera przykłady potwierdzające, że miłość od pierwszego wejrzenia obudziła w Wokulskim chęć do życia, a w akapicie 5. sformułowano wniosek częściowy, wynikający z tych przykładów: starania Wokulskiego przyniosły pozytywny skutek.</p>	<p>Spójność wewnątrz akapitów nie została zaburzona. W tej kolumnie omówiono wybrane przykłady spójności semantycznej i formalnej. W akapicie 3. spójność formalną osiągnięto dzięki użyciu określeń synonimicznych, np. Wokulski – kupiec – dojrzały mężczyzna.</p> <p>W akapicie 4. spójność semantyczną zbudowano dzięki temu, że podano przykłady zachowań Wokulskiego potwierdzające, że miłość motywowała go do działania. Spójność formalną zachowano dzięki zaimkom odnoszącym się do rzeczownika arystokratka oraz zdaniom bezpodmiotowym z czasownikami w 3 os. l. poj., odnoszącymi się do rzeczownika Wokulski.</p>
--	--	---	--	---

<p><u>zwielokrotnioną siłą już po czterdziestce, okazało się niesłuchanie silnym impulsem do działania i zaowocowało osiągnięciem sukcesu zawodowego.</u> Bogactwo Wokulskiego i determinacja w staraniach o rękę panny przyniosły pozytywny skutek, bo ostatecznie Tomasz Łęcki zaakceptował kandydata do ręki córki. I chociaż w drugiej połowie XIX wieku mariaż zubożałej arystokratki z zamożnym kupcem (czyli tytułu i nazwiska – z pieniędzmi) nie musiał aż tak bardzo dziwić, jednak był wciąż jeszcze postrzegany jako mezalians.</p> <p>[6] <u>Wokulski w swojej miłości od pierwszego wejrzenia przypomina</u> tytułowego bohatera powieści epistolarnej Johanna Wolfganga Goethego, <u>Wertera</u> – romantyka starającego się o względy Lotty, będącej narzeczoną innego mężczyzny. Obaj mężczyźni obdarzyli kobiety uczuciem o niewyobrażalnej sile i temu uczuciu podporządkowali swoje wszystkie działania. <u>Tak w jednym jak i w drugim przypadku niespełnione marzenia o wspólnym życiu doprowadziły do próby samobójczej – w przypadku Wertera zakończonej śmiercią, w przypadku Wokulskiego – przypadkowym ocaleniem przez dróżnika Wysockiego.</u> I chociaż trudno wprost uzależnić klęskę obu bohaterów od ich działań, bo przecież obaj w swoich staraniach o szczęście wykazali się wytrwałością i determinacją, to jednak właśnie <u>miłość, niestety źle ulokowana, podcięła im skrzydła i doprowadziła do upadku.</u></p> <p>[7] <u>Po porównaniu</u> bohaterów realistycznej powieści pozytywistycznej i romantycznej powieści epistolarnej można stwierdzić, że z jednej strony każdy z nich podejmował działania prowadzące do upragnionego celu – <u>szczęśliwego życia u boku ukochanej kobiety,</u></p>		<p>Akapit 6. jest spójny z poprzednimi – kontekst literacki wprowadzono dzięki zakcentowaniu w pierwszym zdaniu tego akapitu podobieństwa losów Wokulskiego i Wertera.</p> <p>Akapit 7. łączy się z akapitem 6. – po pokazaniu różnych skutków miłości skoncentrowano się na analizie przyczyn nieszczęśliwej miłości. Akapit</p>	
--	--	---	--

<p>z drugiej jednak – pomimo tych starań był (już z góry) skazany na klęskę. <i>Żeby odkryć przyczyny ich porażek, warto skupić się na tych elementach, które nie były uzależnione od ich woli i mocy działań.</i> Innymi słowy, należy uwzględnić sytuacje, w jakich znaleźli się bohaterowie, epoki, w których żyli, możliwości i ograniczenia wynikające z ich pochodzenia oraz tego etapu w życiu, momentu dziejowego, w którym odkryli <i>słodycz i gorycz miłosnych uniesień.</i></p> <p>[8] <i>W miłość romantyczną z góry wpisane jest niespełnienie. Brak szczęśliwego finału tego uczucia jest uzależniony nie od decyzji bohatera, tylko od okoliczności, w jakich rozwija się uczucie.</i> Twórcy romantyczni swoich bohaterów stawiali w sytuacjach życiowych uniemożliwiających osiągnięcie trwałego szczęścia u boku ukochanej osoby. Tak było właśnie w przypadku Wertera. Indywidualista o artystycznej wrażliwej duszy nie mógł zaznać spełnienia u boku Lotty, gdyż była ona narzeczoną Alberta. <i>Siła uczucia i świadomość, że ukochana jest związana z innym przyrzeczeniem małżeństwa, doprowadziły do samobójczej śmierci.</i></p> <p>[9] <i>Siły nieszczęśliwej romantycznej miłości prowadzącej do życiowej klęski doświadczył również przywoływany już bohater powieści pozytywistycznej. Prus ukształtował tego bohatera na wzór romantycznych kochanków, takich jak Werter z dzieła Goethego i Gustaw z IV cz. „Dziadów” Mickiewicza. Nieprzypadkowo Wokulski, targany emocjami w poczuciu zmarnowanego z powodu niespełnionego uczucia życia, rzuca tomem romantycznego wieszczka. To bowiem poezja Mickiewicza ukształtowała osobowość sentymentalnego kupca, który niczym Werter</i></p>		<p>powiązany semantycznie (mowa o bohaterach zakochanych) i formalnie – wyrażenie przymkowe <i>po porównaniu</i> spaja akapity 6. i 7.</p> <p>Akapity 8. i 9. powiązany semantycznie (w obu mowa o skutkach nieszczęśliwej miłości) i formalnie – np. poprzez użycie partykuły <i>również</i>.</p>	<p>W ostatnim zdaniu akapitu 8. i pierwszym zdaniu akapitu 9. mowa o skutkach nieszczęśliwej miłości – zdania są spójne semantycznie. Określenia synonimiczne <i>siła uczucia – siła [...] miłości</i> tworzą spójność formalną.</p>
---	--	--	--

<p><i>i Gustaw śnił i marzył o pięknej jak anioł ukochanej. Wyidealizowany obraz kobiety nie miał jednak nic wspólnego z rzeczywistością, co Wokulski zrozumiał zdecydowanie za późno, gdy z drogi prowadzącej do nieuchronnej klęski już nie było powrotu. Kobieta postawiona na piedestale okazała się salonową lalką niepotrafiącą docenić szczerych intencji zakochanego mężczyzny, a może po prostu niezdolną do tego, by obdarzyć uczuciem o wiele starszego adoratora, który na dodatek był w jej oczach tylko kupcem i gburem, „pniem z czerwonymi rękami”. Tak więc <u>miłość, która potrafi motywować bohatera do działania, do pomnażania majątku, może też stać się ostatecznie przyczyną jego zguby, ponieważ bywa, że nie zdolności i szczerze uczucie, ale pochodzenie, tytuł i nazwisko liczą się w drodze do serca ukochanej kobiety.</u></i></p> <p>[10] Zakochany człowiek jest zdolny uczynić wszystko, by ocalić najbliższą osobę. Nawet oczarować stróża podziemi, Cerbera, udać się przed oblicze straszliwego Hadesa i błagać o przywrócenie życia ukochanej żony. Jednak <u>zbyt silne uczucie, czy niecierpliwość, czy nieufność mogą zniweczyć wszystkie te starania i stać się przyczyną niewyobrażalnej rozpacz.</u> Takich ambiwalentnych odczuć doświadczył mitologiczny Orfeusz, gdy cierpiał szukając drogiej Eurydyki i był szczęśliwy, mając nadzieję na jej ocalenie. Jednak ta <u>miłość, która pomogła przezwyciężyć lęk genialnego artysty przed śmiercią, sprawiła, że stęskniony obejrzał się za siebie w drodze z Hadesu na ziemię, aby się upewnić, czy ukochana żona podąża za nim. Tym samym utracił ją bezpowrotnie. To koronny przykład możliwych różnorodnych skutków doświadczenia tego samego i na dodatek</u></p>		<p>Zaburzenie spójności między akapitami 9. a 10.</p>	
---	--	---	--

ZAKOŃCZENIE	<p><u>odwzajemnionego uczucia, skutków zarówno pozytywnych, jak i negatywnych.</u></p> <p>[11] <u>Tak więc miłość może uskrzydlać człowieka, inspirować do podejmowania zakończonych sukcesem działań i może podcinać mu skrzydła, odbierać pewność siebie, zaburzać poczucie własnej wartości. Zdarzają się nawet sytuacje, że stałe i głębokie uczucie najpierw uszczęśliwia, by następnie doprowadzić do rozpacz.</u> Przy czym nie zawsze przyczyny niefortunnego obrotu rzeczy leżą po stronie samego zakochanego. <u>Nie wszystko jest uzależnione od jego woli, siły, czy determinacji do działania. Istotne okazują się okoliczności, w których rozwija się uczucie, czasy, w których człowiek żyje, oraz wzajemność, na którą nie zawsze może liczyć.</u></p> <p>[12] <u>Miłość i jej konsekwencje są bowiem nieprzewidywalne, niejednokrotnie trudne do zrozumienia i zaakceptowania. Zakochany człowiek nie zwraca uwagi na trudności pojawiające się na drodze do szczęścia. Kierując się sercem jest zdolny do najwyższych poświęceń i pokonywania wszelkich przeciwności losu. Dzięki uczuciu może przekraczać ustalone kulturowo granice i marzyć o szczęściu nawet wówczas, gdy z góry skazany jest na porażkę.</u></p>	<p>Akapity podsumowania są ściśle powiązane ze wstępem i rozwinięciem. Na początku akapitu 11. powtórzono i wzmocniono stanowisko zaprezentowane we wstępie oraz sformułowano wnioski.</p> <p>W akapicie 12. podkreślono – przedstawione we wstępie – przekonanie dotyczące nieprzewidywalności skutków doznawania uczucia miłości.</p>	<p>Akapity powiązane semantycznie (treściowo) – w obu skoncentrowano się na miłości i na jej konsekwencjach. Sformułowania: <i>tak więc, bowiem</i> wzmacniają formalną spójność między akapitami 10. a 11. oraz 11. a 12.</p>	<p>Spójność semantyczną w akapitach zakończenia zbudowano poprzez wnioskowanie: <i>miłość jest nieprzewidywalna, dlatego czasem może inspirować do działania, ale bywa też, że doprowadza do rozpacz</i> – w wyniku okoliczności nie zawsze zależnych od zakochanego człowieka.</p> <p>Spójność formalną tworzą m.in.</p> <ul style="list-style-type: none"> • synonimy, np. <i>miłość – uczucie</i> • zaimek <i>jego</i> odnoszący się do wyrazu <i>zakochany</i>.
--------------------	--	---	--	---

W procesie dydaktycznym ważne jest przeprowadzanie z uczniami systematycznych i wielokrotnych ćwiczeń polegających na:

- redagowaniu i przekształcaniu zdań rozpoczynających akapity wypracowania
- korekcie błędów w spójności między zdaniami w wypracowaniu.

Wskazówki dotyczące budowania spójnego wypracowania

Warto pamiętać o:

1. unikaniu szablonowych i schematycznych sposobów wprowadzania argumentów, wyliczania argumentów, mylenia argumentów z przykładami tekstów literackich
2. stosowaniu w pracy wyrazów i konstrukcji językowych służących budowaniu logicznego, spójnego tekstu, np.:
 - *tyle o..., a teraz o...; można to rozumieć w dwojaki sposób...; dotyczy to kilku spraw...; są dwie możliwości...; jest wiele przyczyn...; po pierwsze..., po drugie...; z jednej strony..., z drugiej strony...; oto przykład...; ilustracją myśli może być...; warto zwrócić uwagę...; z tego wynika, że...; z dotychczasowych rozważań...; nasuwa się pytanie, czy...; pojawia się wątpliwość...; jak się okazuje...*
 - *zapewne, właściwie, ponadto, przede wszystkim, przecież, także, aczkolwiek, odwrotnie, ponadto, przy tym, poza tym, także, właśnie, również, znowu, natomiast, w gruncie rzeczy, w dodatku, tymczasem, w istocie, w rzeczywistości, wreszcie, za to, widocznie, przeciwnie, jednak, nie sposób, z kolei, zatem*
 - zaimków, np.: *to, on, ów, temu, tu, tam, tymczasem, gdzie*
 - spójników i wyrażen spójnikowych, np.: *ale, więc, zatem, toteż, chociaż, oto, otóż, ponieważ, bowiem, a więc, tak więc, i oto, dlatego właśnie*
3. stosowaniu podstawowych składniowych mechanizmach spajających tekst, takich jak:
 - elipsy, np. *Miłość inspirowała Wokulskiego do działania. Była też źródłem nieszczęść*
 - paralelizm składniowy, np. *I w jednym i w drugim przypadku miłość pozostaje siłą wpływającą na drogę życiową, czasami staje się źródłem szczęścia, czasami prowadzi do upadku.*

5. Przykładowe ćwiczenia z komentarzem

Ćwiczenie 1

Analiza spójności w akapicie wypracowania na poziomie podstawowym

Zestaw dla ucznia

Przeczytaj poniższy akapit wypracowania. Oceń spójność między poszczególnymi zdaniami. W tym celu wykonaj działania szczegółowe.

- Określ główną myśl akapitu.
- Ustal, czy cały akapit dotyczy tej myśli.
- Przeanalizuj akapit zdanie po zdaniu, zwracając uwagę na to, czy wszystkie zdania stanowią całość wzajemnie powiązaną i logicznie uporządkowaną: czy są (i jeżeli – tak, to w jaki sposób) powiązane treściowo i formalnie. Ewentualne usterki w spójności między zdaniami zaznacz znakiem V. Zwróć uwagę na formy czasowników, zaimki, podmiot, obecność słów lub sformułowań wskazujących na rozważania albo na dowodzenie. Zastanów się, czy nie znalazły się w akapicie informacje zbędne, czy nie ma w nim elementów streszczenia.
- Wprowadź poprawki, które zwiększą spójność tekstu.

Temat

Miłość – inspiruje, ale czasem podcina skrzydła.

Akapit wypracowania

Przykładem miłości budującej, ale również niszczącej może być uczucie Stanisława Wokulskiego do Izabeli Łęckiej z powieści Bolesława Prusa pod tytułem „Lalka”. Kupiec zakochał się w arystokratce, ale ze względu na panujące wówczas zasady nie mógł liczyć na akceptację. Wokulski pojechał na wojnę, dorobił się dużego majątku i zbliżył się do warstwy arystokratycznej. Pomagał ojcu Łęckiej finansowo poprzez celowe przegrywanie z nim w karty czy niekorzystny zakup kamienicy, gdyż wiedział, że ten jest na granicy bankructwa. Udało mu się zbliżyć do Izabeli i jej towarzystwa. Dla arystokratek w XIX wieku małżeństwo z człowiekiem niższej klasy społecznej było czymś hańbiącym, dlatego Łęcka wstydziła się Wokulskiego. Należy podkreślić, że była to miłość tylko jednej ze stron. Wokulski wszystko co robił, robił dla Izabeli. Dla niej kupił konia Krzeszowskiego i anonimowo wygrał wyścigi, dla niej sprzedał nawet swój sklep. Ostatecznie udało mu się z nią zaręczyć, lecz gdy odkrył, że ta go zdradza, załamał się i, jak możemy się domyślić – próbował popełnić samobójstwo. Wokulski osiągnął sukces – zyskał ogromny majątek, stał się ważną postacią w środowisku arystokratycznym. Jednak to uczucie było czymś, co doprowadziło go do obłędu i zaczęło go wyniszczać. Miłość Wokulskiego do Izabeli była inspirująca, ale także destrukcyjna.

Miejsce na Twoje notatki

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Poprawiona – przeredagowana wersja akapitu

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ćwiczenie 1

Analiza spójności w akapicie wypracowania na poziomie podstawowym

Komentarz dla nauczyciela. Przykładowe odpowiedzi, notatki

Przeczytaj poniższy akapit wypracowania. Oceń spójność między poszczególnymi zdaniami. W tym celu wykonaj działania szczegółowe.

- Określ główną myśl akapitu.
- Ustal, czy cały akapit dotyczy tej myśli.
- Przeanalizuj akapit zdanie po zdaniu, zwracając uwagę na to, czy wszystkie zdania stanowią całość wzajemnie powiązaną i logicznie uporządkowaną: czy są (i jeżeli – tak, to w jaki sposób) powiązane treściowo i formalnie. Ewentualne usterki w spójności między zdaniami zaznacz znakiem V. Zwróć uwagę na formy czasowników, zaimki, podmiot, obecność słów lub sformułowań wskazujących na rozważania albo na dowodzenie. Zastanów się, czy nie znalazły się w akapicie informacje zbędne, czy nie ma w nim elementów streszczenia.
- Wprowadź poprawki, które zwiększą spójność tekstu.

Przykładowe notatki ucznia:

- Główna myśl:
Miłość Wokulskiego do Izabeli inspirowała bohatera, ale też była destrukcyjna.
- Akapit dotyczy głównej myśli. Zawiera fakty z lektury dowodzące, że miłość inspirowała Wokulskiego, ale ostatecznie stała się dla niego destrukcyjna.
- Akapit jest spójny semantycznie (treściowo) – zachowano ciąg myślowy:
 - miłość kupca do arystokratki skazana na niepowodzenie ze względu na różnice społeczne
 - niepogodzenie się Wokulskiego z tym stanem i starania o Izabelę
 - chwilowe szczęście i klęska
 - zyski i straty.

W akapicie brakuje sformułowań (nieliczne zaznaczono **niebieskim** kolorem) wskazujących na rozważania. Fakty z lektury są przytoczone, ale dowodzenie miesza się ze streszczaniem – brakuje interpretacji faktów, wnioskowania. Informacje podane w akapicie wymagają uporządkowania. Zdanie 6. zawiera doprecyzowanie, o jakich zasadach mowa w zdaniu 3., dlatego należy je umieścić właśnie po tym zdaniu. Spójność formalną uzyskano dzięki określeniom synonimicznym oraz zdaniom bezpodmiotowym z czasownikami w 3 os. liczby poj. (odnoszącymi się do Wokulskiego), a także dzięki zaimkom – spójność formalną zaznaczono **żółtym** kolorem.

Akapit wypracowania

Przykładem miłości budującej, ale również niszczącej może być uczucie Stanisława Wokulskiego do Izabeli Łęckiej z powieści Bolesława Prusa pod tytułem „Lalka”. Kupiec zakochał się w arystokratce, ale ze względu na panujące wówczas zasady nie mógł liczyć na akceptację. W Wokulski pojechał na wojnę, dorobił się dużego majątku i zbliżył się do warstwy arystokratycznej. W Pomagał ojcu Łęckiej finansowo poprzez celowe przegrywanie z nim w karty czy niekorzystny zakup kamienicy, gdyż wiedział, że ten jest na granicy bankructwa. W Udało mu się zbliżyć do Izabeli i jej towarzystwa. W Dla arystokratek w XIX wieku małżeństwo z człowiekiem niższej klasy społecznej było czymś hańbiącym, dlatego Łęcka wstydziła się Wokulskiego. W Należy podkreślić, że była to miłość tylko jednej ze stron. W Wokulski wszystko co robił, robił dla Izabeli. Dla niej kupił konia Krzeszowskiego i anonimowo wygrał wyścigi, dla niej sprzedał nawet swój sklep. W Ostatecznie udało mu się z nią zaręczyć, lecz gdy odkrył, że ta go zdradza, załamał się i, jak możemy się domyślić – próbował popełnić samobójstwo. Wokulski osiągnął sukces – zyskał ogromny majątek, stał się ważną postacią w środowisku arystokratycznym. Jednak to uczucie było czymś, co doprowadziło go do obłędu i zaczęło go wyniszczać. Miłość Wokulskiego do Izabeli była inspirująca, ale także destrukcyjna.

Spójność semantyczną można zwiększyć poprzez dodanie wskaźników zespolenia tekstu oraz zdań interpretujących przytoczone fakty. Trzeba też uporządkować informacje w akapicie.

Akapit wypracowania

Przykładem miłości budującej, ale również niszczącej może być uczucie Stanisława Wokulskiego do Izabeli Łęckiej z powieści Bolesława Prusa pod tytułem „Lalka”. Kupiec zakochał się w arystokratce, ale ze względu na panujące wówczas zasady, nie mógł liczyć na akceptację. Należy pamiętać, że dla arystokratek w XIX wieku małżeństwo z człowiekiem niższej klasy społecznej było czymś hańbiącym, dlatego Łęcka wstydziła się Wokulskiego. Jako niezbyt zamożny kupiec mógł co najwyżej służyć radą pannie podczas zakupów w sklepie, nie miał wstępu na salony. W Wokulski Pojechał zatem na wojnę, dorobił się dużego majątku i zbliżył, by zbliżyć się do warstwy arystokratycznej. W Ponieważ miał pieniądze, pomagał ojcu Łęckiej finansowo poprzez celowe przegrywanie z nim w karty czy niekorzystny zakup kamienicy, gdyż wiedział, że ten jest na granicy bankructwa. W W ten sposób Wokulskiemu udało mu się zbliżyć do Izabeli i jej towarzystwa. W Dla arystokratek w XIX wieku małżeństwo z człowiekiem niższej klasy społecznej było czymś hańbiącym, dlatego Łęcka wstydziła się Wokulskiego. Jednak, co należy podkreślić, że była to miłość tylko jednej ze stron. W Chociaż Wokulski wszystko co robił, robił dla Izabeli, np. dla niej kupił konia Krzeszowskiego i anonimowo wygrał wyścigi, dla niej sprzedał nawet swój sklep, a ostatecznie udało mu się nawet z nią zaręczyć, to załamał się, lecz gdy odkrył, że ta go zdradza, załamał się i, jak możemy się domyślić – próbował popełnić samobójstwo. Z jednej strony zatem dzięki miłości Wokulski osiągnął sukces – zyskał ogromny majątek, stał się ważną postacią w środowisku arystokratycznym. Jednak to uczucie było również czymś, co doprowadziło go do obłędu i zaczęło go wyniszczać. Miłość Wokulskiego do Izabeli była inspirująca, ale także destrukcyjna.

Ćwiczenie 2

Zestaw dla ucznia

Przeczytaj tekst Czesława Zgorzelskiego – interpretację ballady *Romantyczność* Adama Mickiewicza.

Jakaż to dziwna ballada! Czy ballada nawet? Wydawałoby się: programowa wypowiedź, manifest. Ale i tego za mało: przecież to polemika! I nie tyle z zakresu poetyki, ile z teorii poznania. [...]

Otóż w najzwyklejszą, prozaiczną rzeczywistość małego miasteczka wprowadza poeta zjawę zmarłego „Jasieńka”. Rzecz nie do wiary! Winien zatem zjawę tę w jakiś sposób uprawdopodobnić. Tymczasem Mickiewicz postępuje odwrotnie. Jakby umyślnie sprowokować chciał czytelnika do sprzeciwu. Przypomnijmy. Nikt zjawy tej nie widzi, tylko rozpaczająca „dzieweczka”, Karusia. Ale czyż możemy jej wierzyć, skoro wszystko, o czym mówi, sprzeczne jest z rzeczywistą sytuacją fabularną. [...] Żadna z zewnętrznych okoliczności nie świadczy o prawdzie zjawy! Wszystko przemawia przeciw niej i przeciw Karusi. Toteż reakcja starca ze szkiełkiem w oku wydaje się wnioskowaniem trzeźwego, rozsądnego człowieka. Skłonni jesteśmy przyznać mu rację.

Zdziwienie ogarnia nas dopiero wtedy, gdy zważymy, że ów starzec jest w całej gromadzie jedynym świadkiem, który nie wierzy w realną obecność Jasia przy Karusi. Co więcej: o rzeczywistej obecności zjawy przekonana jest nie tylko „prostota”. Po stronie gminu staje ktoś trzeci, bezstronny obserwator, narrator utworu, poetyckie „ja” wyposażone w prawa reprezentowania przeświadczeń autorskich. Przeprowadza nawet wywód szczegółowy, choć zdumiewająco lakoniczny [...].

Wywód o dwu sposobach poznawania rzeczywistości. Pierwszy, naukowy, ujmuje wszystkie cuda świata materialnego; mędrca szkiełko i oko mają tu nieograniczone możliwości poznawania. Cały świat widzi on w prozku, w atomie, w jednej iskieierce gwiazdy! Ale istnieje także inna rzeczywistość, wobec której doświadczenie i rozum stają bezradne; świat, którego ani dostrzec, ani zmierzyć, ani zważyć. Świat zjawisk nadprzyrodzonych. Poznać go można tylko czuciem i wiarą, to znaczy intuicją i przeświadczeniem wewnętrznym. [...]

I jeśli Mickiewicz chciał w *Romantyczności* ukazać taką właśnie „wewnętrzną wiarę”, niepodbudowaną argumentami rozumu lub doświadczenia zmysłowego, a jednak mocną, to nie mógł fabuły swej zbudować inaczej. Sprawa szła przecie o taką właśnie rzeczywistość, której materializacja nie jest możliwa; którą jedynie intuicją odczuć możemy. I o tym wszakże mówi motto ballady zapożyczone z Szekspira [...].

Czesław Zgorzelski, *Mickiewiczowski zwiastun romantyzmu*, [w:] tegoż, *Obserwacje*, Warszawa 1993.

Przeanalizuj sposób, w jaki akapity łączą się w spójną całość.

Miejsce na Twoje notatki

.....

.....

.....

Ćwiczenie 2

Przykładowa odpowiedź

Analiza tekstu Czesława Zgorzelskiego

Jakaż to dziwna ballada! Czy ballada nawet? Wydawałoby się: programowa wypowiedź, manifest. Ale i tego za mało: przecież to polemika! I nie tyle z zakresu poetyki, ile z teorii poznania. [...]

Otóż w najzwyczajszą, prozaiczną rzeczywistość małego miasteczka wprowadza poeta zjawę zmarłego „Jasieńka”. Rzecz nie do wiary! Winien zatem zjawę tę w jakiś sposób uprawdopodobnić. Tymczasem Mickiewicz postępuje odwrotnie. Jakby umyślnie sprowokować chciał czytelnika do sprzeciwu. Przypomnijmy. Nikt zjawy tej nie widzi, tylko rozpaczająca „dzieweczka”, Karusia. Ale czyż możemy jej wierzyć, skoro wszystko, o czym mówi, sprzeczne jest z rzeczywistą sytuacją fabularną. [...] Żadna z zewnętrznych okoliczności nie świadczy o prawdziwej zjawy! Wszystko przemawia przeciw niej i przeciw Karusi. **Toteż reakcja starca** ze szkiełkiem w oku wydaje się wnioskowaniem trzeźwego, rozsądnego człowieka. Skłonni jesteśmy przyznać **mu** rację.

Zdziwienie ogarnia nas dopiero wtedy, gdy zważymy, **że ów starzec** jest w całej gromadzie jedynym świadkiem, który nie wierzy w realną obecność Jasia przy Karusi. Co więcej: o rzeczywistej obecności zjawy przekonana jest nie tylko „prostota”. Po stronie gminu staje ktoś trzeci, bezstronny obserwator, narrator utworu, poetyckie „ja” wyposażone w prawa reprezentowania przeświadczeń autorskich. **Przeprowadza nawet wywód szczegółowy, choć zdumiewająco lakoniczny** [...].

Wywód o dwu sposobach poznawania rzeczywistości. Pierwszy, naukowy, ujmuje wszystkie cuda świata materialnego; mędrca szkiełko i oko mają tu nieograniczone możliwości poznawania. Cały świat widzi on w proszku, w atomie, w jednej iskierce gwiazdy! Ale istnieje także inna rzeczywistość, wobec której doświadczenie i rozum stają bezradne; świat, którego ani dostrzec, ani zmierzyć, ani zważyć. Świat zjawisk nadprzyrodzonych. Poznać go można tylko **czuciem i wiarą, to znaczy intuicją i przeświadczeniem wewnętrznym.** [...]

I jeśli Mickiewicz chciał w *Romantyczności* ukazać **taką właśnie „wewnętrzną wiarę”**, niepodbudowaną argumentami rozumu lub doświadczenia zmysłowego, a jednak mocną, to nie mógł fabuły swej zbudować inaczej. Sprawa szła przecie o taką właśnie rzeczywistość, której materializacja nie jest możliwa; którą jedynie intuicją odczuć możemy. I o tym wszakże mówi motto ballady zapożyczone z Szekspira [...].

Czesław Zgorzelski, *Mickiewiczowski zwiastun romantyzmu*, [w:] tegoż, *Obserwacje*, Warszawa 1993.

Wnioski:

Spójność między akapitami polega na takim zredagowaniu akapitów, aby koniec jednego akapitu wprowadzał nową myśl, rozwijaną w następnym akapicie:

- akapity drugi i trzeci łączy postać starca
- akapit trzeci wprowadza w ostatnim zdaniu informację o przeprowadzonym wywodzie, a akapit czwarty doprecyzowuje, o jaki wywód chodzi
- akapit czwarty kończy się stwierdzeniem, że świat zjawisk nadprzyrodzonych można poznać za pomocą czucia i wiary, a akapit piąty skupia się na rozważaniach o tej wierze.

Ćwiczenie 3

Zestaw dla ucznia

**Przeczytaj fragment tekstu Józefa Bocheńskiego pt. *Teoria męstwa*.
Sprawdź, w jaki sposób autor osiągnął spójność tekstu.**

„Odważnym” nazywamy czyn, którym dany człowiek (czy zwierzę) stara się osiągnąć swój cel mimo grożącego przy tym niebezpieczeństwa. Nazwę „odwagi” nosi tendencja do takich czynów, skłonność do przełamywania niebezpieczeństw. Niezmiernie ważną rzeczą jest jednak zrozumienie, że męstwo jest czymś więcej niż odwaga: każde męstwo jest odwagą, ale nie każda odwaga jest męstwem.

Różnica między nimi polega najpierw na tym, że odważne może być także zwierzę, mężnym tylko człowiek. Mówimy bez trudności o odważnym psie, jeśli idzie na dzika bez obaw, o odważnym koniu i tak dalej – natomiast nie można mówić o mężnych zwierzętach: „mężnym” nazywamy tylko człowieka. Zatem męstwo zawiera w sobie jakiś czynnik specyficznie ludzki, tylko u człowieka spotykany.

Otóż jedyną zasadniczą różnicą między zwierzęciem a człowiekiem jest to, że człowiek posiada władze duchowe, rozum i wolę, których nie mają zwierzęta. Różnica między odwagą a męstwem polegać musi zatem na udziale rozumu i woli w męstwie i jego braku w odwadze jako takiej.

Ale to nie wystarcza: są mianowicie wypadki, w których także ludzi nazywamy „odważnymi”, nie przypisując im mimo to męstwa. Tak np. bandyta wykonujący śmiały napad na bank jest niewątpliwie człowiekiem odważnym – ale zmysł etyczny zakazuje nazwać go „mężnym”. Mężny jest za to żołnierz na wojnie, podróżnik w niebezpieczeństwach żywiołowych, strażak przy pożarze. Wchodzi więc w rachubę jakiś czynnik etyczny [...].

Cztery cechy składają się zatem na pojęcie mężnego czynu. Taki czyn musi być odważny, ale poza tym rozumny, etyczny, połączony z wielkim niebezpieczeństwem. Do pojęcia odwagi nie wchodzi ani rozumność, ani etyczność i wystarcza jakiegokolwiek niebezpieczeństwo.

Józef Bocheński, *Dzieła zebrane. Etyka*, Kraków 1995.

Miejsce na Twoje notatki

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ćwiczenie 3

Przykładowa odpowiedź

„Odważnym” nazywamy czyn, którym dany człowiek (czy zwierzę) stara się osiągnąć swój cel mimo grożącego przy tym niebezpieczeństwa. Nazwę „odwagi” nosi tendencja do takich czynów, skłonność do przełamywania niebezpieczeństw. Niezmiernie ważną rzeczą jest jednak zrozumienie, że męstwo jest czymś więcej niż odwaga: każde męstwo jest **odwagą**, ale nie każda odwaga jest **męstwem**.

Różnica **między nimi** polega najpierw na tym, że odważne może być także **zwierzę**, mężnym tylko **człowiek**. Mówimy bez trudności o odważnym psie, jeśli idzie na dziką bez obaw, o odważnym koniu i tak dalej – natomiast nie można mówić o mężnych zwierzętach: „mężnym” nazywamy tylko człowieka. Zatem męstwo zawiera w sobie jakiś czynnik specyficznie ludzki, tylko u człowieka spotykany.

Otóż jedyną zasadniczą różnicą **między zwierzęciem a człowiekiem** jest to, że człowiek posiada władze duchowe, rozum i wolę, których nie mają zwierzęta. **Różnica między odwagą a męstwem polegać musi zatem na udziale rozumu i woli w męstwie i jego braku w odwadze jako takiej.**

Ale to nie wystarcza: są mianowicie wypadki, w których także ludzi nazywamy „odważnymi”, nie przypisując im mimo to męstwa. Tak np. bandyta wykonujący śmiały napad na bank jest niewątpliwie człowiekiem odważnym – ale zmysł etyczny zakazuje nazwać go „mężnym”. Mężny jest za to żołnierz na wojnie, podróżnik w niebezpieczeństwach żywiołowych, strażak przy pożarze. Wchodzi więc w rachubę jakiś czynnik etyczny [...].

Cztery cechy składają się **zatem** na pojęcie mężnego czynu. Taki czyn musi być odważny, ale poza tym rozumny, etyczny, połączony z wielkim niebezpieczeństwem. Do pojęcia odwagi nie wchodzi ani rozumność, ani etyczność i wystarcza jakiegokolwiek niebezpieczeństwo.

Józef Bocheński, *Dzieła zebrane. Etyka*, Kraków 1995.

Wnioski:

1. Akapity pierwszy i drugi łączy sposób, który został omówiony w ćwiczeniu 2., tj. takie budowanie zakończenia pierwszego akapitu i początku drugiego, aby łączył je wspólny temat (odwaga i męstwo).
2. Akapity drugi i trzeci spaja temat przewodni akapitu drugiego: porównanie odwagi u zwierząt i u człowieka wprowadzono w akapicie drugim, a w akapicie trzecim autor skupia się na różnicach.
3. Akapit czwarty rozwija, dopowiada myśl zawartą w akapicie trzecim, o czym świadczy sformułowanie *Ale to nie wystarcza* (to, o czym była mowa w poprzednim akapicie).
4. Akapit piąty jest podsumowaniem rozważań z akapitów 1–4, o czym świadczy użyty wyraz *zatem*, wprowadzający zdania przedstawiające wniosek wynikający z treści poprzednich akapitów.